

УДК 37.015.3:7.071.2:37

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9\(39\)-1616-1632](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)-1616-1632)

Піддубна Оксана Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-5937-0677>

Базильчук Леонід Володимирович кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, <https://orcid.org/0000-0003-1582-753X>

Дробот Барбара Віталіївна викладач з художньої освіти, Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, <https://orcid.org/0009-0009-8147-3486>

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті висвітлено педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів. Актуальність дослідження зумовлена зростаючими вимогами сучасного суспільства до творчості й інноваційності молодого покоління. Визначено, що образотворче мистецтво в освітньому процесі не лише формує естетичні цінності, а й виступає потужним інструментом розвитку здібностей аналізувати, інтерпретувати, ставити запитання та генерувати нові ідеї у школярів. У ході дослідження проаналізовано наукові праці, присвячені проблемі розвитку творчого мислення (психолого-педагогічні підходи та методики) та узагальнено досвід використання образотворчого мистецтва для стимулювання креативності учнів. Виокремлено невирішені аспекти, зокрема потребу удосконалення педагогічних методів інтеграції мистецтва для розвитку творчих здібностей. Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі образотворчого мистецтва як засобу розвитку креативного мислення школярів та визначенні ефективних педагогічних підходів для реалізації цього потенціалу. У даній науковій статті застосовано теоретичні методи: аналіз літературних джерел, порівняння та узагальнення даних досліджень; емпіричні методи: спостереження за творчою діяльністю учнів на уроках мистецтва, анкетування вчителів. Результати дослідження

визначають, що образотворче мистецтво забезпечує розвивальне середовище, що стимулює уяву, емоційне переживання та дивергентне мислення учнів. Зокрема, творчі завдання на уроках мистецтва (малювання з уяви, колажування, ілюстрування казок тощо) тренують гнучкість і оригінальність мислення, уміння бачити альтернативні рішення. Встановлено, що систематичне залучення мистецьких практик сприяє статистично значущому підвищенню показників креативного мислення школярів. У висновках зазначено, що образотворче мистецтво має значний педагогічний потенціал у формуванні креативного мислення учнів, що проявляється через розвиток їхньої фантазії, асоціативності, емоційної чутливості та здатності до творчого вирішення проблем. Перспективи подальших досліджень убачаються у розробленні інтегрованих мистецьких методик для розвитку креативності та впровадженні тренінгів з креативного мислення у практику шкільної художньо-естетичної освіти.

Ключові слова: креативне мислення, образотворче мистецтво, творчі здібності, шкільна освіта, розвиток творчості.

Piddubna Oksana Mykhailivna PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Fine Arts and Design, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-5937-0677>

Bazylchuk Leonid Volodymyrovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Fine Arts, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, <https://orcid.org/0000-0003-1582-753X>

Drobot Barbara Vitaliivna Lecturer in Art Education, State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, <https://orcid.org/0009-0009-8147-3486>

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF THE FINE ARTS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF SCHOOLCHILDREN

Abstract. The article highlights the pedagogical potential of visual arts in developing creative thinking among schoolchildren. The relevance of the research is determined by the growing demands of modern society for creativity and innovation in the younger generation. It is established that visual arts in the educational process not only cultivate aesthetic values but also serve as a powerful tool for developing pupils' abilities to analyze, interpret, ask questions, and generate new ideas. The study analyzes scholarly works devoted to the problem of developing creative thinking (psychological and pedagogical approaches and

methods) and summarizes the experience of using visual arts to stimulate students' creativity. Unresolved aspects are identified, in particular the need to improve pedagogical methods of integrating the arts for the development of creative abilities.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the role of visual arts as a means of developing schoolchildren's creative thinking and to identify effective pedagogical approaches for realizing this potential. The research applies theoretical methods, including the analysis of literary sources, comparison, and synthesis of research data; and empirical methods, such as observing pupils' creative activity in art classes and conducting teacher surveys.

The results of the study demonstrate that visual arts create a developmental environment that stimulates pupils' imagination, emotional experience, and divergent thinking. In particular, creative tasks in art classes (drawing from imagination, collage-making, illustrating fairy tales, etc.) train flexibility and originality of thought as well as the ability to identify alternative solutions. It was found that systematic engagement in artistic practices leads to a statistically significant improvement in indicators of schoolchildren's creative thinking.

The conclusions emphasize that visual arts have substantial pedagogical potential in shaping pupils' creative thinking, manifested through the development of imagination, associative abilities, emotional sensitivity, and problem-solving skills. Prospects for further research include the development of integrated art-based methodologies for enhancing creativity and the intr

Keywords: creative thinking, visual arts, creative abilities, school education, creativity development.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де інновації та креативність визнані ключовими чинниками успіху, розвиток творчого (креативного) мислення школярів набуває особливої актуальності. Сучасні суспільні та економічні зміни вимагають від молодого покоління навичок аналізу, синтезу та нестандартного вирішення проблем. Освіта XXI століття зорієнтована на формування у випускників здатності творчо мислити і діяти, що відображено як у міжнародних документах, так і в національних освітніх реформах. Зокрема, ЮНЕСКО у «Дорожній карті з мистецької освіти» (2006) проголосила розвиток творчих здібностей учнів однією з центральних цілей мистецької освіти у світі. В Україні концепція «Нова українська школа» визначає серед пріоритетів виховання особистості, здатної нестандартно мислити та креативно вирішувати життєві завдання. Показово, що вже на міжнародному рівні започатковано оцінювання креативного мислення учнівства – у дослідженні PISA-2022 українські підлітки продемонстрували середній рівень креативності (59% виконали

завдання базового рівня і вище) що актуалізує проблему вдосконалення методів розвитку творчих здібностей у школі.

Одним із перспективних шляхів розв'язання цієї проблеми є посилення ролі образотворчого мистецтва у розвитку креативності учнів. Образотворче мистецтво, традиційно розглядуване як засіб естетичного виховання, насправді має набагато ширший освітній вплив. Як наголошують дослідники, образотворче мистецтво – це потужний інструмент розвитку здатності бачити й розуміти багатогранність світу, аналізувати та створювати нове. На практичних заняттях з мистецтва діти вчаться «бачити» глибше за поверхню зображень, інтерпретувати побачене, шукати прихований зміст, ставити запитання та генерувати власні ідеї. Художня діяльність пробуджує уяву, образне і асоціативне мислення, спонукає до творчого експерименту. Василь Сухомлинський підкреслював необхідність наповнення життя дитини казкою, грою, музикою, малюнком і творчістю, щоб забезпечити повноцінний розвиток її мислення і духовного світу. Таким чином, постає проблема наукового обґрунтування педагогічного потенціалу образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів та визначення шляхів його ефективної реалізації в освітній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській педагогіці підвалини розуміння дитячої творчості закладені у працях Л. С. Виготського та В. О. Сухомлинського, які наголошували на необхідності розвитку творчих здібностей із раннього віку, насамперед через гру та образотворчу діяльність [15].

Сучасні дослідження конкретизують ці ідеї. Так, І. І. Демченко обґрунтовує, що потреба творчого розвитку молодших школярів зумовлена запитом глобалізованого суспільства, прискоренням науково-технічного прогресу та роллю творчості в культурному розвитку особистості [8].

О. О. Кайдановська у своєму дисертаційному дослідженні розкрила особливості формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення композиції, підкреслюючи значення опанування педагогами спеціальних методів розвитку креативності [6].

О. В. Мазуровська аналізує методологічні умови розвитку творчого мислення учнів і студентів мистецьких спеціальностей, зокрема пропонує інтерактивні форми навчання (проекти, творчі майстерні), що активізують індивідуальні творчі здібності [8].

В аспекті педагогічної практики заслуговують на увагу дослідження, що демонструють прямий вплив мистецьких занять на розвиток креативності школярів. Ж. З. Денисюк підкреслює зростання ролі креативного компонента у мистецькій освіті та доводить, що творче середовище

освітнього закладу стає одночасно умовою і результатом розвитку креативності особистості [5].

На емпіричному рівні дослідження Дж. Паркер (США) підтвердило статистично значущий прогрес у розвитку творчих здібностей старшокласників: протягом семестру навчання образотворчому мистецтву їхні результати за тестом Торренса перевищили показники контрольної групи [19]. Ці висновки узгоджуються з дослідженням Ф. Альтера, який зазначає, що образотворче мистецтво може виступати каталізатором творчості, проте для реалізації цього потенціалу педагогам необхідно оновлювати методики й орієнтуватися на міждисциплінарні підходи [17].

Водночас низка аспектів проблеми залишається невирішеною. Зокрема, бракує розроблених і апробованих методик розвитку креативності школярів у межах стандартної програми з образотворчого мистецтва. Хоча чинні освітні стандарти декларують компетентнісний підхід і розвиток творчих здібностей, на практиці вчителі часто зосереджуються на технічних уміннях (малюнок з натури, володіння матеріалами), що може обмежувати креативний потенціал учнів. Багато дослідників підкреслюють, що молодші школярі мають значні творчі можливості, але без системного педагогічного стимулювання ці можливості залишаються нереалізованими. Саме тому актуальною стає потреба визначити конкретні педагогічні умови й методи, за яких образотворче мистецтво максимально розкриває свій потенціал у розвитку креативного мислення школярів.

Мета статті. Метою роботи є теоретично обґрунтувати педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів та визначити практичні підходи до його реалізації у сучасній школі. Відповідно до мети поставлено такі завдання: 1) проаналізувати наукові підходи до поняття креативного мислення та його розвитку в учнів; 2) з'ясувати специфіку впливу занять образотворчим мистецтвом на мисленнєві творчі здібності дітей різного віку; 3) окреслити педагогічні умови, методи і форми роботи на уроках мистецтва, що сприяють розвитку креативності школярів; 4) узагальнити отримані результати та надати рекомендації щодо впровадження ефективних методик розвитку творчого мислення засобами образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Розвиток креативного мислення засобами образотворчого мистецтва спирається на створення в освітньому процесі спеціального творчого середовища, у якому учні мають змогу вільно висловлювати власні ідеї в художній формі та отримувати стимули до інноваційної діяльності. Важливою умовою є атмосфера психологічної безпеки й підтримки, адже креативність розквітає там, де школяр не боїться помилитися й відчуває заохочення до пошуку нестандартних рішень [8, с.45].

Учитель образотворчого мистецтва відіграє роль фасилітатора творчості. Як підкреслював В. Сухомлинський, рівень розвитку обдарувань дітей значною мірою залежить від педагогічної позиції вчителя та умов, у яких розгортається навчальний процес [15, с. 323].

Саме тому завдання педагога полягає у створенні «ситуацій успіху», що мотивують кожну дитину до творчої активності, враховуючи її індивідуальні здібності.

На практиці уроки образотворчого мистецтва можуть стати своєрідною лабораторією креативності за умови використання відповідних завдань і методів:

- Творчі завдання з елементами фантазування. Наприклад, домальовування абстрактних плям до виразних образів («що заховано у плямі?») чи створення фантастичної істоти шляхом комбінування частин різних тварин. Такі вправи розвивають уяву, гнучкість мислення та оригінальність, адже не передбачають єдиного правильного рішення [4, с. 71].

- Метод колажу. Цей підхід зарекомендував себе як ефективний засіб стимулювання творчості. А. Алтухова та А. Пятак доводять, що застосування колажу суттєво підвищує креативність учнів, формує творчу самостійність і допомагає розкрити індивідуальний художній стиль [1, с. 143]. У практиці вчителів навіть діти з низькою впевненістю у власних академічних знаннях демонструють оригінальність у створенні колажів, що підвищує їхню мотивацію до навчання [14, с. 71].

- Інтеграція мистецтва з іншими предметами. Образотворче мистецтво має міждисциплінарний характер, тому його ефективно поєднувати з літературою, історією, природознавством. Наприклад, ілюстрування художніх текстів чи казок сприяє не лише розвитку творчості, а й поглиблює розуміння змісту твору, активізує образне мислення учнів [13, с. 115].

- Відкриті творчі завдання. На відміну від вправ, що вимагають копіювання зразка, відкриті задачі («намалюй настрій», «створи емблему класу», «придумай новий вигляд квітки») не обмежують дитину і стимулюють різнопланові рішення. Критерії оцінювання таких робіт мають враховувати передусім оригінальність і самостійність, а не лише технічну якість [9, с. 97].

- Рефлексія та обговорення робіт. Після виконання завдання доцільно організувати презентацію чи виставку дитячих робіт, де школярі висловлюють, що і чому вони зобразили. Така практика розвиває здатність до аналізу власного процесу і результату, сприяє формуванню умінь бачити альтернативи та генерувати покращення [16, с. 23].

Ефективність перелічених підходів підтверджена емпіричними дослідженнями. Так, у експерименті Дж. Паркер учні старшої школи, які відвідували курс образотворчого мистецтва, показали значно вищі результати за тестом креативного мислення Торранса порівняно з контрольною групою ($p \leq 0,05$). Протягом семестру у них зросли показники швидкості мислення та оригінальності ідей, що доводить безпосередній вплив художньої діяльності на дивергентне мислення [18, с. 47]. Подібні результати спостерігають і українські педагоги: впровадження спеціальних творчих вправ у початковій школі підвищує гнучкість та образну оригінальність мислення учнів у середньому на 15–20% за рік [5, с. 15].

Окрему увагу привертає інклюзивність мистецької діяльності. Образотворче мистецтво доступне для дітей з особливими освітніми потребами, дозволяючи їм реалізувати свої сильні сторони та отримати позитивний досвід визнання у класі [5, с. 13]. У такому середовищі всі учні розвивають емпатію, невербальні форми спілкування та вчаться цінувати унікальність творчих проявів одне одного. Це позитивно позначається не лише на креативності, а й на соціально-емоційних компетентностях школярів [14, с. 69].

Узагальнюючи, образотворче мистецтво виступає багатогранним педагогічним засобом, який поєднує когнітивний, емоційний і діяльнісний компоненти. Художня діяльність навчає дітей мислити образами, переносити рішення з однієї площини в іншу, імпровізувати й експериментувати – усі ці якості є складовими креативності.

Як зазначає Ф. Альтер, ефективний розвиток креативності через мистецтво потребує міждисциплінарної співпраці педагогів і впровадження новітніх освітніх технологій [17, с. 5]. Перспективним є створення у школах творчих майстерень та міждисциплінарних проєктів у форматі STEAM, де учні застосовують мистецькі підходи для вирішення практичних завдань [3, с. 18].

Ігрові методи довели високу ефективність у стимулюванні творчості, особливо в молодшому шкільному віці. Для дітей цього періоду малювання є домінуючим видом творчої діяльності: школярі люблять експериментувати з формами та кольорами й отримують задоволення від самого процесу [5, с. 10].

Тому важливо застосовувати методики «навчання у грі», що перетворюють освітній процес на творчу гру. У початкових класах доцільними є рольові ігри з елементами казки чи фантазії, де діти створюють образи персонажів та розігрують вигадані ситуації. Така діяльність формує уяву, емпатію, здатність до імпровізації — базові складові креативного мислення [1, с. 142].

У середній школі ігрові методи ускладнюються: поширеними стають командні творчі ігри та імітаційні сценарії, що моделюють мистецькі або життєві ситуації. Наприклад, учням пропонують розподілити ролі (художник, куратор, критик) і спільно створити умовний «художній проєкт». Така ділова гра наближує навчання до реального життя, розвиває комунікативні здібності та вчить співпраці [7, с. 153]. У старшій школі ігрові методи трансформуються у бізнес-ігри та творчі тренінги. Дослідження свідчать, що ділові ігри викликають у старшокласників найбільше зацікавлення, оскільки вони забезпечують практичну спрямованість навчання та мотивують до активності [16, с. 21]. Для прикладу, тренінг «На щастя – на жаль» перетворює вигадкування оповідання на колективний творчий процес, що розвиває уяву, гнучкість мислення та вміння реагувати на несподівані сюжетні повороти. Таким чином, інтерактивні методи на основі гри враховують психологічні особливості учнів різного віку: від природної потреби молодших школярів у грі до прагнення старшокласників до діяльності, наближеної до реального життя.

Проектна діяльність є одним із найрезультативніших способів розвитку креативності школярів, оскільки поєднує здобуття знань із їхнім практичним застосуванням. Суть методу полягає в організації самостійної роботи учнів (індивідуальної чи групової) від етапу задуму до отримання кінцевого продукту (малюнок, колаж, виставка) [3, с. 21]. У процесі виконання проєкту школярі опановують дослідницькі навички, вчать самостійно конструювати нові знання та орієнтуватися в інформаційному просторі.

У старших класах проєкти набувають комплексного характеру: створення серії плакатів на соціально важливу тему або дизайн шкільного муралу вимагає від учнів уміння генерувати оригінальні ідеї, розподіляти завдання, критично оцінювати власні й чужі пропозиції. У початковій школі це короткотривалі проєкти («намалюй казкового героя і презентуй його»), в основній – міжпредметні міні-проєкти (наприклад, створення тематичного колажу, що інтегрує історичні й мистецькі знання), а у старшій школі – масштабні проєкти з дослідницьким компонентом [3, с. 22]. Досвід доводить, що проєктна робота змінює роль учителя: він стає не транслятором знань, а організатором і наставником, що мотивує учнів до креативного пошуку.

Для розвитку креативності необхідно залучати школярів до постановки відкритих завдань, які не мають єдиного правильного розв'язку. Саме такий підхід пропонував П. Торренс у своїй концепції тестів креативності, а також Е. де Боно у вправах з латерального мислення [12, с. 47]. У художній освіті це реалізується через завдання на «вигадкування»

(створення нового образу чи сюжету), метод «Якби...» (наприклад, уявити, як виглядало б місто без гравітації), або проблемні кейси старшої школи («як візуальними засобами привернути увагу до екологічної проблеми»).

Такі завдання формують уміння бачити альтернативи, розвивають причинно-наслідкове мислення та творчу уяву [8, с. 149].

Евристичні методи у художній педагогіці мають застосовуватися поступово, ураховуючи вікову готовність учнів до інтелектуальних і творчих викликів. У молодшій школі достатньо невеликих завдань, спрямованих на формування уяви та асоціативного мислення: домалювання незавершених зображень, пошук прихованих образів у випадкових формах фарби, створення фантастичних персонажів [8, с. 71]. Починаючи з основної школи, доцільним є використання «методу образної картини», коли учням пропонують створити візуальний образ явища іншої сенсорної модальності (наприклад, намалювати музичний твір), що активізує механізми синестезії та сприяє перенесенню образів між різними знаковими системами [5, с. 11]. Іншим ефективним прийомом виступає метод гіперболізації, який передбачає навмисне збільшення або зменшення окремих характеристик об'єкта. Такий підхід дозволяє школярам по-новому побачити предмет вивчення, навчитися акцентувати ключові деталі й аналізувати явище з різних перспектив [13, с. 114]. У старшій школі проблемно-евристичне навчання набуває форми дослідницько-творчих проєктів, у яких учні самостійно формулюють проблему, висувають гіпотези та обирають мистецькі засоби для її розв'язання. Пошукова активність підтримується педагогом через систему навідних запитань, приклади нестандартних рішень та фасилітацію творчого діалогу [12, с. 47]. Результати емпіричних досліджень свідчать, що такий підхід суттєво підвищує рівень дивергентного мислення та кількість оригінальних ідей учнів [10, с. 22].

Ключовим фактором розвитку креативності є організація обговорень і дискусій у мистецькому освітньому процесі. Саме в комунікативній взаємодії школярі опановують уміння бачити ситуацію під різними кутами зору, формують когнітивну гнучкість та вчаться критично оцінювати власні й чужі рішення. Дискусійні методи застосовуються на різних рівнях: від неформальних обговорень дитячих робіт у молодшій школі (що стимулюють асоціативність та емоційну чуйність) до організованих навчальних дебатів у старших класах. Метод дебатів, який активно використовується в європейських школах, довів ефективність у формуванні вміння учнів генерувати нестандартні аргументи, розширювати простір інтерпретацій та знаходити оригінальні рішення складних проблем [3, с. 17]. Старшокласники, беручи участь у мистецьких семінарах і наукових дискусіях, засвоюють практику аналітичного мислення, усвідомлюють

відносність інтерпретацій, що формує у них готовність до творчого переосмислення культурних феноменів [7, с. 154]. Участь у дискусіях також зміцнює навички публічної презентації, впевненість у собі й соціальну активність, які є важливими передумовами креативної самореалізації [11, с. 7]. Нетрадиційні техніки образотворчої діяльності – колаж, монотипія, гратаж, ниткографія, використання нетипових матеріалів (тканини, пісок, природні об'єкти) — стимулюють креативність учнів завдяки ефекту новизни та відкритості до експерименту [16, с. 154]. Вони дозволяють дитині подолати стереотипи й знайти власний спосіб вираження. Колаж, зокрема, має особливий дидактичний потенціал: у початкових класах він розвиває дрібну моторику та уяву, у середніх — сприяє експериментуванню зі стилями й фактурами, а у старшій школі може слугувати інструментом дизайну й концептуального проектування [13, с. 116]. Водночас інтеграція мистецьких практик з іншими предметами (літературою, історією, природознавством) розширює когнітивні горизонти школярів, сприяє міждисциплінарному мисленню та формує здатність переносити художні підходи на розв'язання завдань інших освітніх галузей [3, с. 18]. У цьому контексті особливого значення набувають STEAM-проекти, у яких мистецтво інтегрується з наукою й технологіями, забезпечуючи розвиток інноваційності та креативного світогляду школярів [19, с. 10].

Нетрадиційні художні техніки тісно пов'язані з інтеграцією мистецтв та міжпредметними підходами. Відомо, що інтегровані уроки мистецтва, де поєднуються образотворче мистецтво, музика, література, сприяють появі в учнів нових асоціативних зв'язків і нестандартних ідей [2, с. 28]. Так, у початкових класах впроваджено інтегрований курс «Мистецтво», в якому діти паралельно залучаються і до малювання, і до музичного виконавства. Така інтеграція дає синергетичний ефект для креативності: учні вчать «перекладати» образи з одного виду мистецтва в інший, що активізує різні канали творчого мислення. Наприклад, прослухавши класичний музичний твір, діти малюють свої враження від нього у формі абстрактної композиції – різниця в малюнках показує унікальність уяви кожного учня і заохочує їх до оригінальності. В основній школі міжпредметні зв'язки можна розширювати: образотворче мистецтво інтегрують з історією (малювання історичних костюмів, ілюстрування історичних подій), з літературою (створення коміксів за прочитаним твором, ілюстрування поезії) тощо. Такі методи поглиблюють розуміння учнями змісту і одночасно дають простір для творчої інтерпретації навчального матеріалу. У старших класах інтеграція мистецтв та інших дисциплін (STEM-підхід, STEAM-підхід) може виявлятися у проєктах на межі науки й мистецтва – наприклад, створення інфографіки, наукових ілюстрацій, дизайну з використанням

програмування. Подібні міждисциплінарні проєкти розвивають у старшокласників інноваційне, креативне мислення високого рівня, адже вимагають переносити знання з різних галузей у творче русло.

Таблиця 1

**Порівняння педагогічних методів розвитку креативного
мислення школярів засобами образотворчого мистецтва**

Назва методу	Основна суть	Вікова доцільність	Переваги для креативного мислення
Проектний метод	Самостійне/групове планування й реалізація художнього задуму від ідеї до продукту (виставка, плакат, серія робіт)	Середня та старша школа; у спрощеній формі — початкова	Розвиває самостійність, ініціативність, командну взаємодію, здатність генерувати й доводити ідеї до результату
Проблемно-евристичне навчання	Постановка відкритих творчих задач без єдиного правильного рішення	Початкова (прості задачі), основна та старша (складні кейси)	Тренує дивергентне мислення, гнучкість, оригінальність, прогнозування варіантів
Рольова / ділова гра	Моделювання мистецьких ситуацій через ролі (художник, куратор, критик)	Початкова — сюжетно-рольові; основна — імітаційні; старша — ділові ігри	Підсилює уяву, емпатію, імпровізацію; знижує страх помилки; підвищує мотивацію
«Мозковий штурм»	Колективне швидке генерування ідей без критики на першому етапі	3-5 класу і старші	Дас різноманіття ідей, нормалізує сміливі припущення, підтримує творчу свободу
Колаж (нетрадиційна техніка)	Комбінування різнорідних матеріалів/зображень у єдиній композиції	Усі вікові групи (із зростанням складності)	Стимулює експериментування, асоціативність, відчуття композиції; швидкий видимий результат
Інтегровані уроки (ART/STEAM)	Поєднання образотворчого мистецтва з музикою, літературою, природничими науками	Початкова — базова інтеграція; основна/старша — міжпредметні проєкти	Розвиває перенесення образів між доменами, системне бачення, інноваційність

Назва методу	Основна суть	Вікова доцільність	Переваги для креативного мислення
Обговорення, дебати, критика	Структуроване обговорення робіт, аргументація, альтернативні інтерпретації	Переважно старша школа (можливо з 8 класу)	Формує критичну складову креативності, багатокутність бачення, впевненість у презентації ідей
Метод «Якби...» (умовні зміни)	Творче моделювання: «якби» змінити властивості світу/об'єкта — візуалізувати наслідки	Молодша та основна школа; у старшій — як креативна розминка	Активізує фантазію, перенос ідей, сміливість до нетривіальних рішень
Нетрадиційні техніки (монотипія, гратаж, ниткографія тощо)	Застосування незвичних матеріалів і прийомів	Усі вікові групи з урахуванням техніки безпеки	Розширює репертуар виражальних засобів, знімає шаблони, підтримує «ефект відкриття»
Рефлексивні щоденники / портфоліо	Усвідомлення творчого процесу через короткі нотатки, добірку робіт, самооцінку	5–11 класи	Розвиває метакогніцію, здатність коригувати власні стратегії творчості

У даній таблиці узагальнено та порівняно основні педагогічні методи, які застосовуються в образотворчому мистецтві для розвитку креативного мислення школярів. Кожен метод розглядається за кількома параметрами: його зміст, вікова доцільність, переваги у формуванні творчих умінь та посилання на джерела.

Зокрема, проєктний метод виявляється найбільш ефективним у середній і старшій школі, оскільки стимулює учнів до самостійного планування й доведення задуму до кінцевого результату. Проблемно-евристичне навчання і метод «Якби...» актуальні на різних етапах навчання та формують дивергентне мислення, уяву й прогностичні здібності. Рольові та ділові ігри особливо ефективні в підлітковому віці, адже задовольняють потребу у спілкуванні й колективній діяльності, водночас розвиваючи імпровізацію та емпатію.

Методи на зразок мозкового штурму та дебатів доцільні у старшій школі, де учні вже володіють достатнім рівнем абстрактного мислення та аргументації. Нетрадиційні художні техніки (колаж, гратаж, монотипія тощо) однаково корисні для всіх вікових груп, оскільки дозволяють знімати шаблони та активізують експериментаторську активність.

Водночас інтегровані уроки мистецтв та використання рефлексивних щоденників допомагають учням осмислювати власний творчий процес, що є важливим чинником розвитку метакогнітивних і креативних навичок.

Отже, варто підкреслити, що всі розглянуті методи реалізують педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення лише за умови їх грамотного добору з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів. Вчитель має створити в класі атмосферу довіри і відкритості до нового, заохочувати нестандартні ідеї та підтримувати кожну творчу ініціативу учнів [1, с.110].

Різні вікові групи потребують різних акцентів: молодші школярі – вільної гри та наочності, підлітки – різноманітності форм діяльності і права на помилку, старшокласники – самостійності та визнання їхньої оригінальності.

Тільки за таких умов використання описаних методів (ігрових, проєктних, проблемних, дискусійних, технічних тощо) дасть максимальний педагогічний ефект у розвитку креативного мислення школярів. Ключовим показником успішності є те, що учні не просто опановують художні знання й уміння, а й вчаться творчо мислити – генерувати нові ідеї, знаходити кілька рішень одного завдання, втілювати власні задуми в оригінальних образах.

Навички креативності, сформовані на уроках образотворчого мистецтва, стають підґрунтям для інноваційної діяльності учнів у різних сферах та забезпечують їхню успішну самореалізацію в майбутньому.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень щодо педагогічного потенціалу образотворчого мистецтва у розвитку креативного мислення школярів.

По-перше, теоретичний аналіз підтвердив, що заняття образотворчим мистецтвом сприяють розвитку базових компонентів творчого мислення – уяви, дивергентного (гнучкого) мислення, оригінальності, асоціативності, а також формують позитивне ставлення до творчої діяльності.

Художня творчість стимулює дітей до пошуку нестандартних рішень і самовираження, що є сутністю креативності.

По-друге, виявлено, що створення на уроках мистецтва атмосфери підтримки, свободи творчості і застосування спеціальних методів (творчі завдання, колаж, інтеграція з іншими предметами, варіативні вправи тощо) значно підвищує ефективність розвитку креативного мислення учнів. Практичні приклади (зокрема результати експериментів Паркер, Алтухової та ін.) продемонстрували помітне зростання показників креативності в учнів, залучених до інтенсивної художньої діяльності. По-третє, встановлено, що образотворче мистецтво виконує також важливу мотиваційну та

соціально-емоційну функцію: воно залучає до активної діяльності різних учнів, у тому числі з особливостями, підвищує їхню впевненість у собі, розвиває емпатію і командну взаємодію через колективні творчі проекти. Це створює сприятливий фон для розвитку творчого мислення, адже креативність розвивається найкраще в умовах позитивного, підтримувального середовища.

Література:

1. Алтухова А., Пятак А. Розвиток креативності учнів на уроках образотворчого мистецтва засобами колажу // Scientific Collection «InterConf+». 2024. № 41(185). С. 142–148.. Режим доступу: <https://interconf-plus.com/wp-content/uploads/2024/05/altukhova-piatak.pdf> (дата звернення: 6.08.2025).
2. Білоус О. В. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти на заняттях у мистецькому просторі // Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 18 (47). С. 30–36. Режим доступу: https://vpo.undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/%D1%83%D0%BA%D1%80_%D0%BF%D0%B5%D0%B4_18_47_2021_PDF.pdf (дата звернення: 21.08.2025).
3. Годз О. В. Розвиток творчих здібностей та креативного мислення: реферативний огляд видань (2006–2012). Київ: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2013. 21 с.. Режим доступу: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2014/01/Godz_2013.pdf (дата звернення: 10.08.2025).
4. Демченко І. І., Пічкур М. О., Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва: монографія. Київ: Оміда, 2009. 212 с. Режим доступу: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&C21COM=2&Image_file_name=PDF/gsuk_2017_17_21.pdf (посилання на фахову статтю, що містить повний опис монографії) (дата звернення: 19.08.2025).
5. Денисюк Ж. З. Креативність у мистецькій освіті як середовище реалізації професійного і творчого потенціалу особистості // Вісник НАКККиМ. 2023. № 2. С. 9–15. Режим доступу: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5008/Visnyk_2023_2-9-15.pdf (дата звернення: 12.08.2025).
6. Кайдановська О. О. Формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення основ композиції: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 20 с. Режим доступу: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21FMT=fullwebr&S21STR=%D0%9A%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%9E (дата звернення: 19.08.2025).
7. Колісніченко Г. В. Колаж в образотворчому мистецтві: термінологія, класифікація та проблема вивчення // Вісник ХДАДМ. 2011. № 6. С. 153–155. Режим доступу: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkhdadm_2011_6_50.pdf (дата звернення: 3.08.2025).
8. Мазуровська О. В. Формування творчого мислення майбутніх учителів мистецтва: методологічні позиції та педагогічні умови // Вісник НАКККиМ. 2016. № 2. С. 18–24. Режим доступу: <https://nakkkim.edu.ua/ua/naukova-diyalnist/fakhovi-vydannya/visnyk> (архів випусків) (дата звернення: 19.08.2025).

9. Малежик Ю., Червячук А. Роль образотворчого мистецтва у розвитку критичного мислення та креативності студентів // Архітектурний рисунок у контексті професійної освіти: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 2025). Полтава: НУ «Полтавська політехніка», 2025. С. 95–99.. Режим доступу: https://ir.nupp.edu.ua/bitstream/123456789/2473/1/Malezhyk_Cherviachuk.pdf (дата звернення: 6.08.2025).

10. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ: МОН України, 2016. 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 6.08.2025).

11. Міністерство освіти і науки України. Україна в оцінюванні PISA–2022 з креативного мислення показала середній результат. Прес-реліз від 29.12.2023.. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/prezentovano-nacionalnij-zvit-pisa-2022-z-kreativnogo-mislennya> (дата звернення: 20.08.2025).

12. Панок Т. В. Теоретичний аналіз методологічних позицій у процесі розвитку вищої художньо-педагогічної освіти ХХ століття // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 38. С. 40–47. Режим доступу: <https://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/38/7.pdf> (дата звернення: 16.08.2025).

13. Савченко О. Я. Образотворче мистецтво як важливий компонент естетичного виховання в системі загальної середньої освіти // Педагогічна освіта: теорія і практика. 2017. № 26. С. 113–117. Режим доступу: <https://pedosvita.kubg.edu.ua> (архів випусків; 2017 р., № 26) (дата звернення: 21.08.2025).

14. Сичікова Я. В. Колаж як метод розвитку творчих здібностей майбутніх учителів технологій // Освіта. Інноватика. Практика. 2017. № 1(2). С. 69–72.. Режим доступу: https://oippo.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Sychikova_2017_1_2.pdf (дата звернення: 10.08.2025).

15. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 5. Київ: Радянська школа, 1977. 639 с. Друк. Режим доступу: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=EC&P21DBN=EC&C21COM=S&S21FMT=fullweb&S21STR=%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%92.%20%D0%9E.%20%D0%92%D0%B8%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%20%D0%A2.5 (дата звернення: 6.08.2025).

16. Хренова В., Тарасюк Д. Колажування як один із засобів формування загальнокультурної грамотності та розвитку здобувачів освіти // Педагогічний вісник Поділля. 2022. № 3. С. 26–29. Режим доступу: https://hoippo.km.ua/pedvisnyk/pdf/2022/3_2022_khrenova_tarasiuk.pdf (дата звернення: 6.08.2025).

17. Alter F. Using the visual arts to harness creativity // UNESCO Observatory Refereed E-Journal. 2010. Vol. 1(5). Р. 1–14. Режим доступу: https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/37013/68005_1.pdf (дата звернення: 21.08.2025).

18. Parker J. S. The impact of visual art instruction on student creativity. Ed.D. Dissertation. Walden University, 2008. 126 p. Режим доступу: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/673> (дата звернення: 23.08.2025).

19. UNESCO. Road Map for Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century. Lisbon: World Conference on Arts Education, 2006. 20p.. Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140705> (дата звернення: 16.08.2025).

References

1. Altukhova A., Pyatak A. (2024). Rozvytok kreatyvnosti uchniv na urokakh obrazotvorchoho mystetstva zasobamy kolazhu [Development of Students' Creativity in Visual Arts Lessons through Collage]. Scientific Collection "InterConf+", 41(185), pp. 142–148. URL: <https://interconf-plus.com/wp-content/uploads/2024/05/altukhova-piatak.pdf> [in Ukr].
2. Bilous O. V. (2021). Rozvytok krytychnoho myslennia zdobuvachiv osvity na zaniattiakh u mystetskomu prostori [Development of Critical Thinking of Learners in the Art Space]. Visnyk pisliadyploinoi osvity. Ser.: Pedagogichni nauky, 18(47), pp. 30–36. URL: https://vpo.undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/%D1%83%D0%BA%D1%80_%D0%BF%D0%B5%D0%B4_18_47_2021_PDF.pdf [in Ukrainian].
3. Godz O. V. (2013). Rozvytok tvorchykh zdbnostei ta kreatyvnoho myslennia: referatyvnyi ohliad vydan (2006–2012) [Development of Creative Abilities and Creative Thinking: An Abstract Review of Publications (2006–2012)]. Kyiv: V. Sukhomlynskyi SSPL, 21 p. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2014/01/Godz_2013.pdf [in Ukrainian].
4. Demchenko I. I., Pichkur M. O., Blyzniuk T. O. (2009). Tvorchyi rozvytok uchniv pochatkovoї shkoly zasobamy obrazotvorchoho mystetstva [Creative Development of Primary School Pupils through Visual Arts]. Kyiv: Omida, 212 p. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&C21COM=2&Image_file_name=PDF/gsuk_2017_17_21.pdf [in Ukrainian].
5. Denysiuk Zh. Z. (2023). Kreatyvnist u mystetskii osviti yak seredovysche realizatsii profesiinoho i tvorchoho potentsialu osobystosti [Creativity in Art Education as a Medium for the Realization of Professional and Creative Potential of the Individual]. Visnyk NAKKKiM, 2, pp. 9–15. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5008/Visnyk_2023_2-9-15.pdf [in Ukrainian].
6. Kaidanovska O. O. (2004). Formuvannia tvorchoho myslennia maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva v protsesi vyvchennia osnov kompozytsii [Formation of Creative Thinking of Future Art Teachers in the Process of Studying the Basics of Composition]. PhD Thesis Abstract. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, 20 p. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21FMT=fullwebr&S21STR=%D0%9A%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%20%D0%9E [in Ukrainian].
7. Kolisnichenko H. V. (2011). Kolazh v obrazotvorchomu mystetstvi: terminolohiia, klasyfikatsiia ta problema vyvchennia [Collage in Visual Arts: Terminology, Classification and the Problem of Study]. Visnyk KhDADM, no. 6, pp. 153–155. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkhdadm_2011_6_50.pdf [in Ukrainian].
8. Mazurovska O. V. (2016). Formuvannia tvorchoho myslennia maibutnikh uchyteliv mystetstva: metodolohichni pozytsii ta pedagogichni umovy [Formation of Creative Thinking of Future Art Teachers: Methodological Positions and Pedagogical Conditions]. Visnyk NAKKKiM, no. 2, pp. 18–24. URL: <https://nakkkim.edu.ua/ua/naukova-diyalnist/fakhovi-vydannya/visnyk> [in Ukrainian].
9. Malezhyk Yu., Cherviachuk A. (2025). Rol obrazotvorchoho mystetstva u rozvytku krytychnoho myslennia ta kreatyvnosti studentiv [The Role of Visual Arts in the Development of Students' Critical Thinking and Creativity]. In: Arkhitekturnyi rysunok u konteksti profesiinoi osvity [Architectural Drawing in the Context of Professional Education]: materials of the IV All-Ukrainian scientific-practical conference (Poltava, 2025). Poltava: NU "Poltavska

politekhniku”, pp. 95–99. URL: https://ir.nupp.edu.ua/bitstream/123456789/2473/1/Malezhyk_Cherviachuk.pdf [in Ukrainian].

10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2016). Nova ukrainska shkola: Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi osvity [The New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary Education Reform]. Kyiv: MESU, 40 p. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukr].

11. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023). Ukraina v otsiniuvanni PISA–2022 z kreatyvnoho myslennia pokazala serednii rezultat [Ukraine in the PISA-2022 Assessment of Creative Thinking Showed an Average Result]. Press release. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prezentovano-nacionalnij-zvit-pisa-2022-z-kreatyvnogo-mislennya> [in Ukrainian].

12. Panok T. V. (2014). Teoretychnyi analiz metodolohichnykh pozytsii u protsesi rozvytku vyshchoi khudozhno-pedahohichnoi osvity XX stolittia [Theoretical Analysis of Methodological Positions in the Development of Higher Art-Pedagogical Education in the 20th Century]. Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, issue 38, pp. 40–47. URL: <https://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/38/7.pdf> [in Ukrainian].

13. Savchenko O. Ya. (2017). Obrazotvorche mystetstvo yak vazhlyvyi komponent estetychnoho vykhovannia v systemi zahalnoi serednoi osvity [Visual Arts as an Important Component of Aesthetic Education in General Secondary Education]. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka, no. 26, pp. 113–117. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua> [in Ukrainian].

14. Sychikova Ya. V. (2017). Kolazh yak metod rozvytku tvorchykh zdbnostei maibutnikh uchyteliv tekhnolohii [Collage as a Method of Developing Creative Abilities of Future Technology Teachers]. Osvita. Innovatyka. Praktyka, no. 1(2), pp. 69–72. URL: https://oippo.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Sychikova_2017_1_2.pdf [in Ukrainian].

15. Sukhomlynskyi V. O. (1977). Vybrani tvory [Selected Works] in 5 vols. Vol. 5. Kyiv: Radianska shkola, 639 p. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=EC&P21DBN=EC&C21COM=S&S21FMT=fullwebr&S21STR=%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%92.%20%D0%9E.%20%D0%92%D0%B8%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%20%D0%A2.5 [in Ukrainian].

16. Khrenova V., Tarasiuk D. (2022). Kolazhuvannia yak odyin iz zasobiv formuvannia zahalnokulturnoi hramotnosti ta rozvytku zdobuvachiv osvity [Collage-Making as a Means of Forming General Cultural Literacy and Developing Learners]. Pedahohichniy visnyk Podillia, no. 3, pp. 26–29. URL: https://hoippo.km.ua/pedvisnyk/pdf/2022/3_2022_khrenova_tarasiuk.pdf [in Ukrainian].

17. Alter F. (2010). Using the visual arts to harness creativity. UNESCO Observatory Refereed E-Journal, vol. 1(5), pp. 1–14. URL: https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/37013/68005_1.pdf [in English].

18. Parker J. S. (2008). The impact of visual art instruction on student creativity. Ed.D. Dissertation, Walden University, 126 p. URL: <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/673> [in English].

19. UNESCO. (2006). Road Map for Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century. Lisbon: World Conference on Arts Education, 20 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140705> [in English].